

УДК 352.07:330.322.4

Мацюк І. М.,

matsiuk.ivan@ynu.edu.ua, ORCID ID: 0009-0002-1156-6838,

здобувач, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ВИКОРИСТАННЯ МЕХАНІЗМІВ МІСЦЕВИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ ТА ГАРАНТІЙ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ

***Анотація.** Одним із основних завдань місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування є реалізація проектів, спрямованих на підвищення якості життя місцевого населення, розвитку інфраструктури, соціальних послуг, культурних та економічних ініціатив. Реалізація будь-яких ініціатив потребує пошуку джерел їх фінансування, які зазвичай обмежені, що особливо помітно в умовах воєнного стану. Використання механізмів місцевих запозичень та гарантій може стати одним із вагомих джерел фінансування потреб місцевого розвитку, що, у свою чергу, буде додатковим стимулом у розвитку місцевого бізнесу та залученні інвестицій. За останні роки відбулося нормативне збільшення можливостей органів місцевого самоврядування для отримання коштів через використання відповідних позикових інструментів. Зокрема, внесені зміни до Бюджетного кодексу України передбачали з 2018 року можливість здійснювати місцеві запозичення для обласних рад, а з 2023 року – і для сільських, селищних, міських територіальних громад (до цього були лише у міст обласного значення). Таким чином, усі місцеві ради (крім районних) отримали право на використання місцевих запозичень та гарантій. Однак на практиці зазначені повноваження станом на початок 2024 року практично не використовуються відповідними суб'єктами, що пов'язано, на нашу думку, з окремими організаційними та фінансовими факторами. У Луцькій міській територіальній громаді основними кінцевими бенефіціарами, що користувалися кредитними коштами від місцевих запозичень та гарантій, є переважно комунальні підприємства, діяльність яких спрямована на забезпечення потреб жителів у тепло- і водопостачанні, водовідведенні та громадському транспорті. Обласні ради отримали повноваження з надання гарантій та отримання запозичень при реалізації боргової політики та управлінні виконання бюджетам в умовах воєнного стану обласними військовими адміністраціями. Подальше використання отриманих місцевими радами повноважень з надання гарантій та отримання запозичень дасть можливість краще забезпечити якість життя мешканців громад та територій, що, у свою чергу, стимулюватиме процеси місцевого та, відповідно, і державного розвитку.*

Ключові слова: місцеві запозичення, місцеві гарантії, місцевий розвиток, боргові інструменти, кредитні кошти, гранти, фінанси, органи місцевого самоврядування.

Matsiuk I. M.,

matsiuk.ivan@ynu.edu.ua, ORCID ID: 0009-0002-1156-6838,

Postgraduate, Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk

USE OF LOCAL LOAN MECHANISMS AND GUARANTEES TO ENSURE LOCAL DEVELOPMENT

***Abstract.** One of the main tasks of local authorities and bodies of local self-government is the implementation of projects aimed at improving the quality of life of the local population, developing infrastructure, social services, cultural, and economic initiatives. The implementation of any initiatives requires the search for sources of funding, which are limited in conditions of martial law. The use of mechanisms of local borrowing and guarantees can become one of the significant sources of financing for the needs of local development, which in turn will be an additional incentive for the development of local business and attracting investments. In recent years, there has been a regulatory increase in the capabilities of local self-government bodies to attract funds through the use of relevant borrowing instruments. In particular, amendments have been made to the Budget Code of Ukraine, which since 2018 have provided opportunities for local borrowing for regional councils, and since 2023 - for rural, settlement, and urban territorial communities (previously such opportunities were only available in cities of regional significance). Thus, all local councils (except district ones) have obtained the right to use local borrowings and guarantees. However, in practice, these powers as of the beginning of 2024 are practically not used by the relevant entities, which, in our opinion, is associated with certain organizational and financial factors. In the territorial community of Lutsk city, the main ultimate beneficiaries who used credit funds from local borrowings and guarantees are mainly municipal enterprises whose activities are aimed at meeting the needs of residents in heating, water supply, sanitation, and public transport. Regional councils have been granted powers to provide guarantees and obtain loans, but in conditions of martial law, the management of the local*

budget is carried out by regional military administrations. Further implementation of the powers granted by local councils regarding guarantees and borrowings will provide an opportunity for better quality of life for residents of communities and territories, which in turn will stimulate the processes of local and, accordingly, state development.

Keywords: local borrowings, local guarantees, local development, debt instruments, credit funds, grants, finance, local self-government bodies.

JEL Classification: H72

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-77-14>

Постановка проблеми. Основним проблемним питанням здійснення заходів енергоефективності і розвитку місцевої інфраструктури є обмеженість власних ресурсних можливостей місцевих органів влади. Одним із способів забезпечення джерел фінансування є залучення кредитних коштів через здійснення місцевих запозичень та надання місцевих гарантій, які на даному етапі розвитку України використовуються не в повній мірі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх публікацій, які стосуються теми дослідження, свідчить про збільшення актуальності питання залучення додаткових ресурсних можливостей для забезпечення місцевого розвитку, у тому числі в контексті необхідності здійснення повоєнної відбудови України. Зокрема, В. Горин [3, с. 364] відзначає перевагу місцевих гарантій у тому, що вони: не трансформуються у заборгованість органу місцевого самоврядування перед кредитором, адже у випадку належної платоспроможності позичальника він самостійно повертає залучену позику; надають можливість використання кредитних ресурсів на доволі тривалий період, що дозволяє їх спрямувати на реалізацію проектів розвитку. Погоджуємось із висновками О. Перчука щодо проблем у впровадженні окремих місцевих ініціатив, які не вдається реалізувати не стільки “через їх недоступність, а через брак досвіду, неспроможність підготовки проектних заявок чи інших необхідних документів, представлення всім зацікавленим сторонам інвестиційних та інших проектів. Розвиток навичок залучення фінансових ресурсів з усіх доступних джерел є ключовим фактором успіху у реалізації будь-яких ініціатив у сфері місцевого розвитку” [7, с. 26]. У. Ватаманюк-Зелінська відзначає скорочення в останні роки капітальних інвестицій за усіма видами економічної діяльності у Львівській області у зв’язку із запровадженими обмеженнями, спричиненими поширенням пандемії коронавірусу та воєнними діями [2, с. 75]. У працях науковців Н. Павліхи, І. Цимбалюк, Н. Хомюк, М. Войчука, М. Лугової досліджені різні аспекти сталого розвитку регіонів та територіальних громад України, зокрема їх безпеки сталого розвитку [5; 6].

Таким чином, актуальність питання забезпечення місцевого розвитку в Україні викликає інтерес у багатьох науковців, серед перспективних ідей яких вважаємо: необхідність підвищення інституційної спроможності виконавчих органів територіальних громад; необхідність залучення

додаткових ресурсів та можливостей для реалізації повоєнної відбудови та відновлення територіальних громад на засадах інклюзивного зростання, і ін.

Постановка завдання. Завданням статті буде вивчити практичний стан застосування боргових інструментів: місцевих запозичень та місцевих гарантій на прикладі Волинської області, а також проблемні питання їх використання в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні в Україні на законодавчому рівні створені передумови для розширення перспектив використання боргових інструментів у процесах місцевого розвитку. Зокрема, в Бюджетному кодексі України (БКУ) з 2018 року передбачено можливість для обласних рад здійснювати місцеві запозичення та надавати місцеві гарантії; з 2023 року відповідну можливість надано усім міським, селищним і сільським територіальним громадам. Зокрема, відповідні норми передбачені у ч. 3 статті 16 та ч. 2 і 3 статті 17 БКУ.

Місцеві гарантії надаються на умовах платності, строковості, а також забезпечення виконання зобов’язань. Зокрема, міські, селищні, сільські ради можуть їх надавати для забезпечення повного або часткового виконання боргових зобов’язань суб’єктів господарювання – резидентів України, що здійснюють реалізацію інвестиційних проектів, метою яких є розвиток комунальної інфраструктури або впровадження ресурсозберігаючих технологій; обласні ради – для виконання боргових зобов’язань суб’єктів господарювання комунального сектору економіки, що реалізують інвестиційні проекти, метою яких є розвиток комунальної інфраструктури, відновлення та реконструкція об’єктів, що перебувають в управлінні обласних рад, обласних державних адміністрацій, або впровадження ресурсозберігаючих технологій, а також реалізація проектів будівництва, реконструкції, капітального ремонту автомобільних доріг загального користування державного і місцевого значення.

Проте практично станом на початок 2024 року зазначеними борговими інструментами в Україні користувалися в основному лише міські ради. Єдиним прикладом надання місцевої гарантії обласною радою є гарантія Волинської обласної ради комунальному підприємству “Інформаційно-аналітичний центр «Волиненергософт»”, надана у 2023 році за проектом “Термореновація будівель медичних закладів Волині”.

Дані щодо місцевих запозичень Волинської області станом на 31.12.2023*

Назва бюджету	Кредитор	Вид запозичення	Рік укладання угоди	Обсяг запозичення (млн євро)	Всього отримано (млн євро)	Місцевий борг	
						млн євро	млн грн
Луцької МТГ	Мінфін	Внутрішнє	28.12.18	4,4	4,2	4,2	139,1
Луцької МТГ	Мінфін	Внутрішнє	28.12.23	6,3			
Луцької МТГ	“Укр-ексім-банк”	Внутрішнє	28.12.18	10,0			

*Сформовано автором за даними департаменту фінансів Волинської ОДА [9].

Нормативна база для *практичної* реалізації в Україні механізмів місцевих запозичень та гарантій визначається постановами Кабміну від 16.02.2011 № 110 “Про затвердження порядку здійснення місцевих запозичень” та від 14.05.2012 № 541 “Про затвердження Порядку надання місцевих гарантій”, а також наказами Мінфіну від 30.09.2021 № 532 “Про затвердження Методичних рекомендацій щодо погодження обсягу та умов здійснення місцевих запозичень і надання місцевих гарантій” і від 25.07.2012 № 866 “Про затвердження Порядку ведення Реєстру місцевих запозичень та місцевих гарантій”.

Розглянемо використання місцевих запозичень та гарантій на прикладі Волинської області, які наведено в таблицях 1 і 2.

Основними напрямками залучення запозичень були:

- Оновлення інфраструктури електротранспорту та поліпшення екологічної ситуації в місті Луцьку. Для реалізації зазначеної мети Луцькою міською радою здійснено внутрішнє місцеве запозичення шляхом укладання Угоди про передачу коштів позики між Мінінфраструктури, Мінфіном та міською радою відповідно до Фінансової угоди “Міський громадський транспорт України” між Україною та Європейським інвестиційним банком на суму 4,4 млн євро. У 2020-2023 роках до бюджету ТГ отримано 4,2 млн євро відповідної позики. Погашення боргових зобов'язань за відповідною угодою не здійснювалось. Обсяг місцевого боргу за угодою станом на 31.12.2023 становить 4,2 млн євро, або 139,1 млн грн за офіційним курсом НБУ на відповідну дату.

- Підвищення енергоефективності та надійності системи водопостачання та водовідведення міста Луцька. Зовнішнє місцеве запозичення здійснено шляхом укладання кредитного договору з Північною Екологічною Фінансовою Корпорацією

(НЕФКО) на суму 1,6 млн євро. У 2021-2023 роках до бюджету Луцької ТГ залучено в цілому 207 тис. євро кредитних коштів, які погашені в повному обсязі у 2023 році.

- Для реалізації інфраструктурних проектів у сфері водопостачання та водовідведення, метою яких є реконструкція очисних споруд міста Луцька, а також впровадження сучасних технологій водочистки Луцькою міською радою здійснено внутрішнє місцеве запозичення шляхом укладання кредитних договорів із АТ “Укрексімбанк” на суму 10 млн євро, якими передбачено повернення кредитних коштів до 2028 року. Оскільки кредитні кошти до громади у 2023 році не надходили, то місцевий борг за відповідними кредитними договорами відсутній.

- Задля реалізації проекту “Оновлення тролейбусного парку міста Луцька” Луцькою міською радою здійснено внутрішнє місцеве запозичення шляхом укладання Угоди про передачу коштів позики між Міністерством інфраструктури України, Міністерством фінансів України та Луцькою міською радою відповідно до Фінансової угоди “Міський громадський транспорт України II” між Україною та Європейським інвестиційним банком на суму 6,3 млн євро. Кошти за цією позикою до бюджету Луцької ТГ у 2023 році також не надходили.

Таким чином, загальна сума боргових зобов'язань бюджету Волинської області з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом 31 грудня 2023 року становить 4,2 млн євро, або 139,1 млн грн за офіційним курсом НБУ на відповідну дату.

Дані щодо місцевих гарантій Волинської області станом на 31.12.2023

Гаранто-давець	Назва позичальника	Назва кредитора	Термін надання місцевої гарантії	Фактично надійшло під місцеву гарантію (млн євро)	Фактичне погашення коштів (млн євро)	Обсяг гарантованого боргу на 31.12.2024	
						млн євро	млн грн
Луцька МР	ДКП “Луцьктепло”	ЄБРР	2015-2028	10,0	4,7	5,3	222,9
Луцька МР	КП “Луцькводоканал”	Мінфін	2022-2052	1,70		1,7	71,8
Волинська ОР	КП “ІАЦ «Волиньенергософт”	Мінфін	2023-2044	0	0	0	0

*Сформовано автором за даними департаменту фінансів Волинської ОДА [9].

Кредитні кошти під місцеві гарантії залучалися в наступних обсягах для реалізації проектів (табл. 2):

- з модернізації інфраструктури теплопостачання у місті Луцьку на суму 10 млн євро. З початку дії гарантії погашено 4,7 млн євро. Обсяг гарантованого боргу за відповідним кредитним договором станом на 31.12.2023 становить 5,3 млн євро;

- “Комплексна модернізація системи водопостачання та водовідведення м. Луцьк” – надано місцеву гарантію на суму 11,6 млн євро. Обсяг гарантованого боргу за цією угодою становить 1,7 млн євро;

- “Термореновація будівель медичних закладів Волині” - Волинською обласною радою надано місцеву гарантію на суму 13,1 млн євро. У 2023 році кошти позики не отримувалися, гарантований борг за відповідною угодою відсутній.

Загальний обсяг гарантованого боргу до зведеного бюджету Волинської області становить 7,0 млн євро, або 294,7 млн грн за офіційним курсом Національного банку України на 31 грудня 2023 року.

Отже, суб'єктами отримання місцевих запозичень та гарантій у Луцькій територіальній громаді є переважно підприємства з монопольним становищем на ринку, які надають певний спектр послуг жителям громади. Зокрема, ДКП “Луцьктепло” створене з метою задоволення потреб населення та інших споживачів у забезпеченні тепловою енергією і реалізації на основі отриманого прибутку інтересів територіальної громади міста; КП “Луцькводоканал” – для надання послуг централізованого водопостачання та водовідведення населенню, промисловим та іншим підприємствам і організаціям відповідно до укладених договорів та діючих тарифів; КП “Луцьке підприємство електротранспорту” – для задоволення потреб у його послугах перевезення пасажирів міським електричним транспортом, внутрішніх перевезеннях пасажирів автобусами.

Враховуючи конституційне розмежування повноважень між обласними радами та обласними державними адміністраціями, а також особливості формування і виконання місцевих бюджетів в умовах воєнного стану, є необхідність у вивченні сучасного стану нормативного забезпечення процесу надання та реалізації місцевих гарантій обласними радами. Зокрема, незважаючи на отримання з 2018 року обласними радами права на здійснення запозичень та надання гарантій, за даними сайту Мінфіну щодо місцевого боргу та місцевого гарантованого боргу лише Полтавською обласною радою у 2020 році було зафіксовано намір здійснити місцеве запозичення в АТ “Державний експортно-імпорتنний банк України”, яке на практиці не було реалізоване; а Волинською обласною радою – надано місцеву гарантію комунальному підприємству “ІАЦ «Волиньенергософт””, реалізація якої повинна розпочатися лише у 2024 році.

Для сільських, селищних та переважної частини міських територіальних громад використання місцевих запозичень на сьогодні так і не стало інструментом для фінансування витрат розвитку, лише 22 міста обласного значення мають на своїх балансах борг [10, с. 239].

Причиною низької активності у використанні боргових інструментів обласними радами та зазначеними територіальними громадами, на нашу думку, можуть бути як організаційні, так і фінансові передумови (рис. 1).

До організаційних на місцевому рівні віднесемо те, що сільські, селищні та міські територіальні громади (крім колишніх міст обласного значення) лише з 2023 року отримали законодавчі підстави для використання боргових інструментів та, вважаємо, потребують більше часу для вивчення нових можливостей, у тому числі для забезпечення технічного супроводу у процесі їх оформлення та подальшого забезпечення погашення. Значно більшу зацікавленість відповідні суб'єкти виявляють у залученні альтернативних джерел фінансування, таких як державні субвенції та грантові кошти.

Рис. 1. Обмеження у використанні боргових інструментів місцевими радами *(Сформовано автором)*

На регіональному рівні слабким місцем у відповідних процесах вважаємо розмежування повноважень обласних рад та обласних державних адміністрацій; в умовах дії воєнного стану – обласних військових адміністрацій. Зокрема, згідно з ч. 1 статті 1 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” в обласних та районних радах, на відміну від інших органів місцевого самоврядування, не створені виконавчі органи. Натомість відповідно до статей 119 Конституції України [4] та 78 Бюджетного кодексу України [1] повноваження щодо виконання обласного бюджету здійснюють обласні державні адміністрації, а згідно з постановою Кабміну від 11.03.2022 №252 “Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану” обласні військові адміністрації також і затверджують відповідний місцевий бюджет. Таким чином, на регіональному рівні повноваження стосовно здійснення місцевих запозичень та надання місцевих гарантій згідно зі статтями 16 і 17 БКУ належать обласним радам, а їх практична реалізація здійснюється обласними державними (військовими) адміністраціями, у структурі яких функціонують місцеві фінансові органи, що повинні забезпечувати управління місцевим боргом та гарантованим обласною радою боргом.

Для погодження обсягів та умов запозичень і місцевих гарантій обласні ради надсилають Мінфіну належним чином оформлені документи та розрахунки, перелік яких визначений у постановах Кабміну №541 і 110. При цьому більша частина належної для отримання погодження інформації не може бути підготовлена обласними радами у зв'язку з виконанням відповідних функцій

обласними державними адміністраціями та підпорядкованими їм місцевими фінансовими органами. Крім того, оскільки в умовах воєнного стану рішення про обласні бюджети затверджуються обласними військовими адміністраціями, то і граничний обсяг надання гарантій, граничні обсяги місцевого боргу і гарантованого місцевого боргу визначаються на кожен бюджетний період відповідними військовими адміністраціями, а не обласними радами.

Щодо *фінансових* обмежень у залученні кредитних коштів під місцеві гарантії, то з 1 січня 2023 року частиною 3 статті 18 БКУ встановлені наступні обмеження: загальний обсяг гарантованого місцевою радою боргу станом на кінець бюджетного періоду не може перевищувати 200 відсотків середньорічного обсягу доходів загального фонду місцевого бюджету (без урахування надходжень податку на доходи фізичних осіб). За таких умов у випадку обласних бюджетів основним джерелом покриття гарантованих обласними радами боргів будуть надходження податку на прибуток, рентних платежів за воду і надра, плати за надання адміністративних послуг та інших незначних за обсягом джерел доходів відповідних бюджетів, загальна питома вага яких, для прикладу, в обласному бюджеті Волинської області становить лише 16 відсотків від усіх доходів загального фонду.

Обмеження щодо обсягів місцевих запозичень встановлені у статті 74 БКУ в частині можливого обсягу витрат на обслуговування місцевого боргу, які не повинні перевищувати 10 відсотків витрат загального фонду у тому році, коли планується обслуговування місцевого боргу.

Таким чином, врахування організаційних та фінансових аспектів діючого механізму залучення коштів через місцеві запозичення та гарантії повинне сприяти розширенню кількості потенційних користувачів такими борговими інструментами.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. На прикладі Волинської області розглянуто напрямки залучення кредитних коштів через використання механізмів місцевих запозичень та гарантій, зокрема встановлено, що кінцевими бенефіціарами відповідних операцій є переважно комунальні підприємства з монопольним становищем на ринку та діяльність яких спрямована на забезпечення потреб жителів у тепло- і водопостачанні, теплозбереженні, водовідведенні і громадському транспорті.

Розширення кола місцевих рад, які отримали право на використання місцевих запозичень та гарантій, не спричинило збільшення відповідних операцій, що ми пов'язуємо з відносно малим терміном дії таких повноважень, а також певними організаційними та фінансовими факторами.

На регіональному рівні можуть виникати організаційні неузгодженості між обласними радами, які уповноважені надавати місцеві гарантії та отримувати запозичення, та обласними державними (військовими) адміністраціями, до функціональних обов'язків яких належать повноваження із забезпечення виконання відповідних місцевих бюджетів, а в умовах воєнного стану – і щодо їх затвердження.

Проблемні питання залучення місцевих запозичень та гарантій потребують подальшого вивчення з огляду на важливість зазначених інструментів у збільшенні можливостей органів місцевого самоврядування впроваджувати заходи розвитку на відповідних територіях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.

2. Ватаманок-Зелінська У. З., Мацей К. П. Фінансово-економічна база місцевих бюджетів як запорука стабільного регіонального розвитку. *Інноваційна економіка*. 2023. № 1. С. 71-78. URL: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/1016/1108>.

3. Горин В. П., Ільгов А. О. Комунальний кредит як метод фінансування територіального розвитку. *Збірник праць XX Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених “Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації”*. Тернопіль, 19 травня 2023. С. 362-366. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/48276/1/Tezy_3.pdf.

4. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4736>.

5. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Хоміюк Н. Л. та ін. Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 514 с. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/22187>.

6. Цимбалюк І. Фіскальний простір інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 500 с.

7. Перчук О. Джерела фінансових активів об'єднаних територіальних громад. *Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції “Боголібські читання”*, 15 вересня 2023 р. С. 23-26.

8. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.04.1997 № 280/97-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

9. Департамент фінансів Волинської обласної державної адміністрації. URL: <http://www.finance.voladm.gov.ua/>.

10. Філюк Д. Місцеві запозичення як інструмент повоєнної відбудови територіальних громад. *REBUILD UKRAINE: справа всього цивілізованого світу* : збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції (Луцьк, 15 березня 2023 р.) / ред. Н. В. Павліха. Луцьк : Вежа-Друк, 2023. С. 234-240. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/22261/1/236-242.pdf>.

REFERENCES

1. Biudzhetniy kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 08.07.2010 № 2456-VI. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy.*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.

2. Vatananiuk-Zelins'ka, U. Z. and Matsej, K. P. (2023), Finansovo-ekonomichna baza mistsevykh biudzhativ iak zaporuka stabil'noho rehional'noho rozvytku, *Innovatsijna ekonomika*, № 1, s. 71-78, available at: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/1016/1108>.

3. Horyn, V. P. and Il'gov, A. O. Komunal'nyj kredyt iak metod finansuvannia terytorial'noho rozvytku. *Zbirnyk prats' XX Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii molodykh vchenykh “Ekonomichnyj i sotsial'nyj rozvytok Ukrainy v KhKhI stolitti: natsional'na viziia ta vyklyky hlobalizatsii”*. Ternopil', 19 travnia 2023, s. 362-366, available at: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/48276/1/Tezy_3.pdf.

4. Konstytutsiia Ukrainy, pryjniata na p'iatij sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28.06.1996. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy.*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4736>.

5. Pavlikha, N. V. Tsymbaliuk, I. O. Khomiuk, N. L. ta in. (2022), Bezpeka staloho rozvytku rehioniv ta terytorial'nykh hromad Ukrainy na zasadakh inkluzyvnoho zrostannia : monohrafiia, *Vezha-Druk, Luts'k*, 514 s., available at:

<https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/22187>.

6. Tymbaliuk I. (2022), Fiskal'nyj prostir inkliuzyvnoho rozvytku rehionu v umovakh finansovoi detsentralizatsii: teoriia, metodolohiia, praktyka : monohrafiia, Vezha-Druk, Luts'k, 500 s.

7. Perchuk O. Dzherela finansovykh aktyviv ob'iednanykh terytorial'nykh hromad. *Materialy III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii "Boholibs'ki chytannia"*, 15 veresnia 2023 r., c. 23-26.

8. Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 21.04.1997 № 280/97-VR. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy.*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

9. Departament finansiv Volyns'koi oblasnoi derzhavnoi administratsii, available at: <http://www.finance.voladm.gov.ua/>.

10. Filiuk D. (2023), Mistsevi zapozychennia iak instrument povoiennoi vidbudovy terytorial'nykh hromad. *REBUILD UKRAINE: sprava vs'oho tsyvilizovanoho svitu* : zbirnyk tez dopovidej II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Luts'k, 15 bereznia 2023 r.). / red. N. V. Pavlikha, Vezha-Druk, Luts'k, s. 234-240, available at: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/22261/1/236-242.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 15 квітня 2024 року